

پیروزی انقلاب در پرتو امید به آینده

طبیعتاً خوش‌بینی به آینده و گمان وقوع خیر، مبتنی بر مقدمات و امکاناتی است که بایستی در رسیدن به هدف مدنظر قرار گیرند که این امر در حرکات و تحولات بزرگ سیاسی و اجتماعی آثار بیشتری خواهد داشت ...

طبیعتاً خوش‌بینی به آینده و گمان وقوع خیر، مبتنی بر مقدمات و امکاناتی است که بایستی در رسیدن به هدف مدنظر قرار گیرند که این امر در حرکات و تحولات بزرگ سیاسی و اجتماعی آثار بیشتری خواهد داشت و موجب پویایی و مناع از ایستایی خواهد شد و این امید به آینده همان نکته ای است که در جریان انقلاب اسلامی به خوبی مشاهده شد.

انقلاب اسلامی و قرآن

یکی از چالش تمدن امروزی بحث امید به آینده و ایجاد نگرش مثبت و امیدوارانه در انسان‌ها نسبت به وقایع مختلف زندگی است؛ چراکه موجب امید در انسان موجب تلاش هدفمند او در زندگی و تضمین آرامش، شادابی و سلامت روان او می‌شود. در حقیقت، امید و آرامش حاصل از آن، سرمایه اصلی حیات آدمی است و بسیاری از اختراعات و اکتشافات بشر نیز برای دستیابی به این آرامش و مبارزه با ناامیدی بوده است. انسان پرامید در همه حال احساس موفقیت دارد، اما فرد بی بهره از آرامش و امید به آینده، حتی در اوج قدرت مادی با دغدغه خاطر و وسوسه‌های فزون خواهانه احساس افسردگی و پوچی می‌کند.

پیگیری موضوع امید به آینده از دو منظر کلی و اختصاصی مهم است؛ منظر کلی اینکه انسان به طور طبیعی همواره با نگرانی‌ها و اضطراب‌های بسیاری روبروست که باید با آنها مقابله و برای تداوم آرامش و ایجاد انگیزه لازم برای زندگی خویش تلاش کند، اما منظر دوم، شرایطی خاص کشور و چالش‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است که با هجمه‌ها و سیاه‌نمایی‌های مغرضانه تشدید شده و طیف گسترده‌ای از مردم به ویژه جوانان را درگیر کرده و موجب بی‌انگیزگی و ناامیدی آنان نسبت به آینده تحولات کشور شده است.

آنچه مقدماً باید روشن شود، تفکیک امید به آینده در نسبت میان انسان و خدا با امید به آینده یک جامعه در نسبت با سنن الهی است؛ چراکه طبیعتاً سرنوشت تحولات یک جامعه بر اساس عوامل متعددی همچون اتحاد، تعاون و حرکت جمعی بر اساس ایمان، تخصص و تعهد و کنشگری فعال و هوشمندانه در راستای رفع اسباب و علل حقیقی مشکلات و دفع همزمان توطئه‌های خارجی میسر است. اما به طور کلی پرسش این است که از منظر قرآن امید انسان به آینده باید چگونه باشد. این موضوع از مفاهیم و ابعاد مختلف قابل بررسی است، در این مختصر، به مناسبت سالروز پیروزی انقلاب و نقش مؤلفه امید به آینده در جریان مبارزات مردم ایران علیه رژیم شاه، به بررسی حسن ظن به خدا و عوامل و زمینه‌های امید واقعی پرداخته می‌شود.

حسن ظن

خوش‌گمانی و مثبت‌اندیشی در معنای نیک‌انگاری نسبت به خدا، فعل و انفعالات جهان هستی، و نیز گفتار و کردار انسان‌ها، خوش‌بینی، مثبت‌نگری یا به تعبیر روایات اسلامی «حسن ظن» نام دارد. پرسش این است که آیا از نظر اخلاقی می‌بایست به خداوند خوش‌گمان بود؟ قرآن کریم در آیه ۶ سوره «فتح» در انتقاد از بدگمانی برخی بندگان به خدا می‌فرماید: «وَيَعِيبَ الْمُتَافِقِينَ وَالْمُتَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّالِمِينَ يَا لَئِنَّ السُّوءَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السُّوءِ وَعَصِيبَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا»؛ (و (نیز) مردان و زنان منافق و مردان و زنان مشرک را که به خدا گمان بد می‌برند مجازات کند؛ (آری) حوادث ناگواری (که برای مؤمنان انتظار می‌کشند) تنها بر خودشان نازل می‌شود. خداوند بر آنان غضب کرده و از رحمت خود دورشان ساخته و جهنم را برای آنان آماده کرده و چه بد سرانجامی است).

در آیه ۲۳ سوره فصلت نیز در نکوهش بدبینی به خداوند می‌فرماید: «وَدَلَّيْكُمْ ظَنُّكُمْ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ»؛ آری این گمان بدی بود که درباره پروردگارتان داشتید و همان موجب هلاکت شما گردید، و سرانجام از زیانکاران شدید. امام صادق علیه السلام بعد از تلاوت این آیه فرمودند: «خداوند به گمان بنده خود توجه دارد، اگر بنده به خدا خوش‌گمان باشد، خدا نیز به او نیکی می‌کند و اگر بنده به خدا بدگمان باشد، خدا در باره او بدی خواهد فرمود».

در این دو آیه، گمان بد به خداوند مبنی بر این است که او نمی‌تواند یا نمی‌خواهد مؤمنان را یاری کند یا از اعمال بندگان بی‌خبر است. با توجه به این آیات، این تصور باطل و گمان ناروایی است. قرآن کریم تصریح می‌کند که مؤمنان ثابت قدم از سوی خداوند یاری می‌شوند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ نُصِرْكُمْ وَيُؤْتِكُمْ مِنْهُ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر خدا را یاری کنید، شما را یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد. (محمد(ص): ۷). به بیان دیگر قرآن کریم می‌فرماید ظنّی که درباره

پروردگارتان پنداشتید که او از بیشتر اعمالتان اطلاعی ندارد، شما را هلاک کرد؛ زیرا باعث شد گناه در نظرتان آسان گردد و گناه بسیار هم کارتان را به کفر کشانید، در نتیجه زبان کار شدید.

به فرمایش امام صادق(ع)، «خوش گمانی به خدا آن است که به کسی جز او امید نداشته باشی و از چیزی جز گناهت ترسی». بنابراین مقصود از خُسن ظن به خدا این نیست که بدون عمل نیک یا اطاعت از خدا به بخشش او و سعادت‌مندی خویش امیدوار بود، بلکه مقصود آن است که به اعمال نیک و طاعات و بندگی خویش امیدوار نباشیم، بلکه به فضل و رحمت او امیدوار باشیم تا اعمال و رفتار ناقص ما را بپذیرد و ما را شایسته و سزاوار پاداش خویش قرار دهد.

همچنین در روایتی پرمعنا از امام رضا(علیه السلام) نقل شده است: «به خدا خوش گمان باش؛ زیرا می فرماید: من نزد گمان بنده ام به خودم هستم؛ اگر خوب باشد، خوبی را و اگر بد باشد، بدی برایش مقدر می کنم». یعنی نه تنها درباره اعمال عبادی خود بلکه در امور دنیوی و مقدراتی که پروردگار برای بندگانش رقم می زند، به خداوند خوش گمان باشیم تا خدا نیز خیر و خوبی مقدر فرماید و از سوءظن به او جداً پرهیز کنیم تا مطابق همان گمان بد، بدی را نصیبمان نگرداند.

طبیعتاً خوش بینی به آینده و گمان وقوع خیر، مبتنی بر مقدمات و امکاناتی است که بایستی در رسیدن به هدف مدنظر قرار گیرند که این امر در حرکات و تحولات بزرگ سیاسی و اجتماعی آثار بیشتری خواهد داشت و موجب پویایی و مناع از ایستایی خواهد شد و این امید به آینده همان نکته ای است که در جریان انقلاب اسلامی به خوبی مشاهده شد. امید سرور و نشاط قلبی است که در حالت انتظار مطلوب و محبوب خود به سر می برد. کسی که انتظار امور خوشایند دارد، بانشاط و امیدوار است و می کوشد با موانع حصول آنها مبارزه می کند. اگر مقدمات و اسباب وصول به هدف موجود باشد، تعبیر «رجا» (امید) بر آن صحیح است، ولی اگر بدون تهیه مقدمات و ترتیب اسباب باشد عنوان غرور یا سفاهت بر این امیدواری گذاشتن مناسبتر است.

در قرآن کریم «امل» در معنای خوش بینی های سراب گونه و غیرواقعی است که بیشتر در قالب های «لیت» و «لعل» و «هل» آمده است. لیت خواهش چیزی است که دستیابی به آن محال یا دور از ذهن باشد. برای مثال: «حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ قِيَسَ الْقَرْيُنَ»؛ تا زمانی که [در قیامت] نزد ما آیند [به شیطان] گوید: ای کاش میان من و تو فاصله و دوری مشرق و مغرب بود، پس بد همنشینی بودی؛ گفت ای کاش میان من و تو فاصله مشرق و مغرب بود چه بد همنشینی بودی! (زخرف: ۳۸)

در مجموع در تمام مفاهیم خوف و رجا حصول و عدم حصولش مورد تردید باشد. بنابراین امید در مواردی بجاست که انسان تمام اسباب و مقدماتی را که در اختیار اوست تهیه نموده و چیزهایی که در اختیار او نیست و منوط به لطف الهی است باقی مانده باشد، اما کسی که در کارهای زشت و ناپسند فرو رفته و تصمیمی هم برای توبه ندارد، امیدش حماقت و ابله‌ی است. مانند کسی که در زمین شوره بذر افکنده و قصد مراقبت هم ندارد. بنابراین معلوم می شود که رجا حالتی است که اطلاع از کیفیت پیدایش و حصول اکثر اسباب این حالت را در انسان ایجاد می نماید و ثمره این حالت آن است که انسان به میزان توانایی خود به تهیه بقیه مقدمات بپردازد. امید به آینده در اندیشه رهبری

وجود مشکلات و نارسایی ها در بخش های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور قابل انکار نیست اما با توجه به امکانات و ظرفیت های فراوان کشور و پیشرفت های به دست آمده در بخش های مختلف با برنامه ریزی و مجاهدت آینده روشنی فراروی نظام خواهد بود. همان گونه که مقام معظم رهبری فرمودند: «آینده کشور به توفیق الهی، به فضل پروردگار، آینده خوبی است؛ انبوه جماعت جوان این کشور، در دل خود نخبگان زیادی دارند؛ حالا عمده نخبگان دانشگاهی هستند، در بخشهای دیگر هم نخبگانی هستند که ولو دانشگاهی نیستند اما به معنای حقیقی کلمه نخبه اند، می توانند نقش آفرینی کنند. و این نخبه ها کار خود را خواهند کرد؛ احساس مسئولیت می کنند.»

ایشان همچنین مبتنی بر واقع بینی نقات قوت و ضعف ها فرمودند: «ضعف های زیادی وجود داشته که این مربوط به مدیریت های ما است، مربوط به حرکت عمومی نظام اسلامی نیست. ما هرچا یک مدیریت انقلابی فعال پُرتحرک داشتیم، کار پیش رفته است؛ هرچا مدیریت های ضعیف، بی حال، ناامید، غیرانقلابی، و بی تحرک داشتیم؛ کارها یا متوقف مانده است، یا انحراف پیدا کرده است. باید مدیران مان ان شاءالله پُرانگیزه تر باشند، کارآمدتر باشند، تلاش بیشتری را انجام بدهند و به حول و قوه الهی همین جور هم خواهد شد. من به طور فاطع عرض می کنم که اگر مدیریت در بخش های مختلف کشور، متدبّر باشد، انقلابی باشد و کارآمد باشد، همه مشکلات کشور حل خواهد شد؛ ما مشکل غیرقابل حلّی در کشور نداریم.» (بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی، ۱/۱/۹۶)

محمد پارسائیان

مدیر مرکز مطالعات میان رشته ای قرآن سازمان قرآنی دانشگاهیان کشور
ایکنا